

Українські народні казки

записав, упорядкував
і літературно опрацював
Микола Зінчук

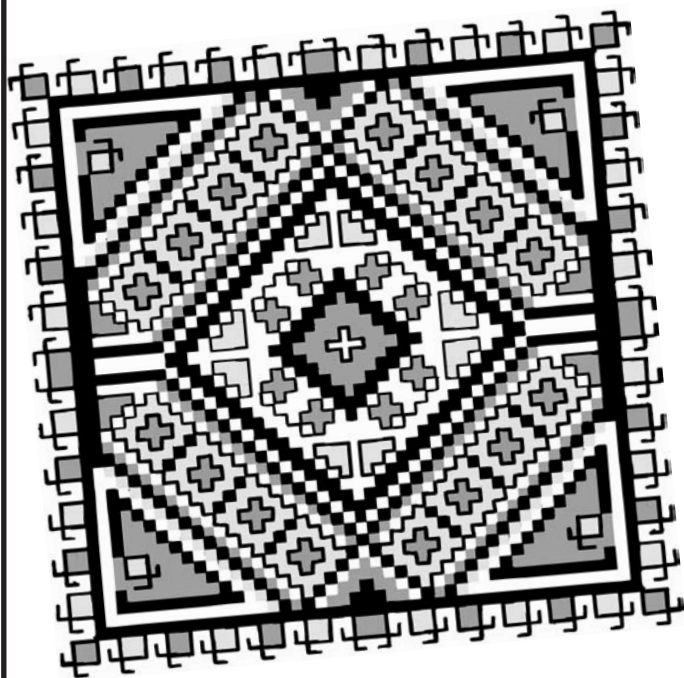
книга

9

БОГДАН
ТЕРНОПІЛЬ
БОГДАН

КАЗКИ БУКОВИНИ

ВСТУПНЕ СЛОВО

У дев'ятій книзі 24-томного видання зібрано народні казки Буковини, що її називають тепер Чернівецькою областю. Східна та західна її частини упродовж останніх століть входили до складу різних держав, це зумовило відмінності в їх казковому епосі. Сокирянський, Кельменецький, Хотинський і частково Новоселицький райони, починаючи від 1812 року, входили до складу Російської імперії, а центральна та західна частина області від 1775 року – до імперії Австрійської, тому, ясна річ, у східній частині області помітний вплив казкового епосу Росії.

З Росії в цей край, що входив тоді до Бессарабської губернії, казки проникали здебільшого двома шляхами. По-перше, їх приносили рекрути, яких набирали до російської армії спочатку довічно, тобто до старості або покалічення на війні, а пізніше, до 60-х років XIX століття, на 25 років. У вільний від військових дій і муштри час солдати розказували в казармах казки, принесені рекрутами з усіх кінців неосяжної Російської імперії. По-друге, багато казок принесли люди, які втікали з Росії до Бессарабії, рятуючись від кріпацької неволі і тієї ж рекрутської служби. В даній книзі поміщено, зокрема, 25 казок від О.С. Данилова з Василівців, який розказував, що його прадід утік до Бессарабії з Калужської губернії. У кожному бессарабському селі є люди з типовими російськими прізвищами.

З Росії в Бессарабію потрапили східного походження сюжет про Єруслана Лазаревича та сюжет 432 “Вірна Флорина” (в Росії ця казка мала назву “Финист, ясный сокол”), а також численні казки про солдатів, про царя Петра тощо.

Оскільки територія північної Бессарабії вклинюється між Молдовою та українським Поділлям, то, певна річ, ці регіони помітно впливали на розповідачів у Північній Бессарабії. Тут траплялися казки і про українського Покотигорошка, і про молдавського Фета Фрумаса.

Через Поділля, яке від 1569 року майже до кінця XVIII століття входило до складу Речі Посполитої, в цей край проникали і польські казки.

Не слід забувати й того, що землі на захід від Дністра упродовж кількох століть перебували в складі Молдавського князівства, васала турецької імперії, а Хотин з околицями входив до Туреччини безпосередньо. І у фольклорі, і в мові згаданих районів донедавна зберігалися турецькі сліди.

Ми говоримо про все в минулому часі, бо за останні десятиліття, від моменту, коли було розпочато записування поданих у цій книзі казок (1975 рік), відбулися разучі зміни. Більшість людей, від яких записано казки, вже немає серед живих, а їхні молодші односельці казок від них не перейняли. І тепер у східних районах Чернівецької області казок в усному побутуванні фактично не

зосталося, та й у західній, гуцульській, частині їх теж майже нема. Що вдалося записати, те й уціліло.

У згаданих східних районах Чернівецької області до 1975 року казки фактично не записувалися ніким, тому пропонується 9-а книга багатотомника так само, як і десята, становитиме інтерес не тільки для широкого кола читачів, а й для науковців. Низку поданих тут сюжетів записано вперше.

В 11-й книзі подаються казки власне Буковини, в яких російський вплив незначний, натомість більш вагомий німецький і польський.

А найзахідніший, Путильський район Чернівецької області – це буковинська частина Гуцульщини. Казки цього краю вміщено у 8-ій, заключній книзі блоку казок Гуцульщини.

Микола Зінчук

5. ЯК НАГОРОДИЛИ ЧОРТИ БІДНОГО І БАГАЧА

Були два брати: їден бідний, а другий — багатий. Та й той багатий брат був бідному вінчальним батьком. І ходив бідний до свого вінчального батька два рази на рік з колачами. Але бідно він жив, то й колачики були маленькі та чорненькі.

А той багач мав ще багато фінів*. Ті приносили великі й білі колачі. Побачила жінка бідного, що багатий брат не дуже радий їхнім колачам, та й на другий рік каже:

— Я вже не йду з тобою до брата і не понесу колачів. Хочеш, то йди.

— То давай колачі, я йду сам.

Іде він, а інші фіни уже в брата за столом. Братова жінка дивиться у вікно та й каже:

— Ади*, йде твій брат.

А він скоро вийшов напроти брата та й каже йому в сінях на порозі:

— Йди, брате, до чорта з цими колачами. А то ходиш та й ходиш до мене.

Вийшов бідний брат на вулицю та й задумався. І додому нема як вертатися, бо жінка буде сміятися. Що робити з цими колачами? А чорт і приходить до него. Та й питає:

— Що ти так, чоловіче, задумався?

А він каже:

— Брат післав мене до чорта з колачами, а я не знаю, куди до того чорта йти.

— Ходи, я тебе заведу.

Йдуть вони та йдуть. Заходять в хатину, а там баба. Стоїть посеред хати, а коло неї купа жару, і вона згортає той жар залізною лопатою. А чорт, що його вів, був тої баби син. Каже він:

— Мамо, гості до нас прийшли. Чимось обдаруйте цього чоловіка.

А баба питає його:

— Ти хату маєш?

— Не маю.

— А жінку?

— Маю.

— А діти?

— Є діти.

— А корову маєш?

— Не маю.

— А коні?

— Нема коней. З худоби я не маю нічого. Лиш дев'ять дітей маю. А одягнений він був у свиту. Баба каже до него:

— Тримай полу.

Тримає він полу та й думає: “Маю одну свитину, та й та згорить!” Бо баба бере лопатою той жар і кидає йому в полу. Кинула одну лопату, другу, третю. “Пропала свита”, — думає чоловік. А баба каже:

— Притисни полу до себе.

Притиснув він, а баба йому:

— Не пускай, аж дома пустиш.

Пішов він від тої баби. Несе той жар та й думає: “Що це за жар такий, що несучи не пече він мене?”

Коли прийшов додому, була вже ніч. Увійшов до хати і пустив полу. І забрязкотіло, засвітилося в хаті. А жінка спала на печі, пробудилася та й каже:

— Десь найшов наш тато вогню. Вже хоч попід хати за вогнем не підем.

А він їм:

— Вставайте.

В хаті стало видко, а він не знає від чого.

— Де ти був? — питає жінка.

— Вставайте, я буду розказувати.

Жінка побудила діти. І тоді всі побачили, що то золоті гроші. Почали вони ті гроші збирати і на купки складати.

Вже на другий день пішов він з жінкою на базар і купив усе, що треба, на діти. І корову купили.

А багатий брат побачив, що він корову веде, та й питає:

— Де ти взяв цю корову?

— Купив.

— Е, купив.

Не повірив багатий брат, що той міг купити корову.

А бідний брат зачав багатіти і передогонив багатого брата. І вже не йде до него з колачами. Тоді багач приходить до него і питає:

— Відки ти, брате, так ся розжив? Вже й мене не знаєш і не приходиш до мене.

А він каже:

— Ти мене післав до чорта з колачами, і за ті колачі чорт мене нагородив. Отак я й розбагатів.

Приходи багатий брат додому та й каже:

— Жінко, як брат носив такі маленькі й чорні колачі і так його чорт нагородив, то ти печи великі й білі. І нам дасть чорт ще більше грошей, як братови.

Вона його послухала, спекла великі колачі, і він так само вийшов на вулицю. Вийшов йому назустріч чорт у вигляді чоловіка, як і його братови, та й питає його:

— Чо' ти тут стоїш?

— Хочу йти до чорта з колачами, та не знаю куди.

— Йди, я тебе поведу.

Приводи його чорт до тої самої хати. Та сама баба підгортає залізною лопатою жар посеред хати. А чорт каже:

— Мамо, гості прийшли, треба нагородити.

А вона все підгортає той жар. І питається чоловіка:

— Ти хату маєш?

— Маю.

— А жінку?

— Маю.

— А корову?

— Є корова.

— А коні?

— Є й коні. Сказати на правду, в мене все є. Але мало мені.

— А ріг ти не маєш, — сказала баба та й поклала йому на голову роги. Пішов він з ними додому.

До хати якось увійшов, а з хати не годе вийти, бо роги вирости ще більші і не пускають. Каже він до жінки:

— Бери пилочку і рубай їх.

Зачинає вона рубати, а йому болить. Не зрубала вона — і по сьогоднішній день багач з рогами ходить.

64. Я ТОБІ РАЗ СКАЗАВ!

дні люди мали таку дочку, що нічого не хотіла робити. Ходила собі й габар не мала. Уже їй двадцять років, треба її віддавати. Приходи їден з другого села її сватати, а йому кажуть:

— Нащо ти її береш? Вона ж нічого не роби.

А він:

— В мене буде робити.

Дав їй батько у придане два гектари цілини.

А вона і в чоловіка сидить собі та й нічого не роби. Він сам дає їсти псови, поросяті — все сам роби. Дав поросяті їсти, а воно не хоче. Він йому:

— Я тобі раз сказав: не кричи! Їж.

Та й пішов. А воно кричить далі. Прийшов він і знов каже:

— Я тобі другий раз сказав: не кричи!

Та й пішов. А порося кричить далі. Тоді прийшов він та й каже:

— Я тобі третій раз сказав: не кричи!

Відрубав поросяті голову і кинув на дривітню. А вона подивилася та й думає: “Я в біду попала”.

А на ланцюгу собака гавкає. Він каже йому:

— Я тобі раз сказав: не гавкай!

А пес далі гавкає. Він ще два рази повторив те саме та й відрубав псови голову. Входи до хати й каже до жінки:

— Вари щось їсти!

А вона собі сюди-туди. Не хоче варити. А він їй:

— Я тобі раз сказав!

Та й пішов. Жінка злякалася, почала варити. Зварила, сіли вони їсти. Пообідали, а він їй каже:

— Підемо орати. Я тобі раз сказав. Бери впрягай воли.

— Ой, я боюся.

— Я тобі другий раз сказав: впрягай!

Вона бере і впрягає. Приходи він, а вона ще не впрягла. Побачила його і старається, щоб скоріше впрягти. Переказують люди до мами:

— У вас дочка нічого не робила, а в него вже оре.

Стара це вчула та й каже:

— Він мені дитину мучи! Я зараз іду до него.

Та й пішла. Іде вона, а зять з дочкою орють. Глипнув він та й каже:

— Гов! Мама йде в гості. Випрягай воли.

Вона випрягла, а він пішов напроти старої.

— Здрастуйте!

— Здрастуй.

— Ідїть, мамо, до хати.

А жінка нагнала воли пасти і тоже прийшла до хати. Він каже:

— Готуй щось їсти, а я йду за горівкою.

Сказав та й пішов. Видав дорогу, що йде за горівкою, зайшов другим боком, став під вікно та й слухає, що говорять. А вона говори мамі:

— Він такий, він сякий: поросля зарубав та й пса зарубав, мене мучи.

А стара:

— Я зараз пришлю старого. Він прийде та й забере тебе додому.

А зять послухав — та й до хати. Баньку поклав та й каже:

— Гай, воли впрягати. Я раз сказав.

А стара далі говори:

— Вона не годна, вона не може.

— Другий раз сказав!

Стара ще щось каже, а він:

— Третій раз сказав!

Схопив стару та в ярмо її. Запріг — та буком. Стара оре! Як протягнула скибу та як вирвалася з ярма, аж закурилося за нею, так додому тікала.

Приходи стара додому та й каже до старого:

— Той дитину нашу мучи. Іди забери!

Старий палку в руки й пішов. Іде, а вони орють. Зять глипнув, старий іде. Та й каже:

— Гов! Батько йде до нас в гості. Випрягай воли, а я йду напроти. Зустрілись вони зі старим.

— Здрастуй!

— Здрастуйте. Ідїть до хати.

Зайшли до хати. Приходи й вона. А він каже:

— Готуй щось батькови їсти, а я йду за горівкою. Я раз сказав!

Видав дорогу, обійшов, став під вікном та й слухає, що буде старий

казати. Вона скаржиться старому, що чоловік такий та сякий, що примушує робити.

— ...А у вас я не робила.

А батько каже:

— Так, дочко, якби я був не робив, то нічого не було б і в тебе. Треба робити. Треба хазяйнувати, як люди.

Вислухав він та й побіг за горівкою. Приходи та й каже:

— Сідайте, тату, за стіл. А ти зажени на пасовисько воли, бо ми вже орати не будемо. Я тобі раз сказав.

Та як сіли вони бенкетувати, то бенкетували до вечора і всю ніч. Аж на другий день сонечко підійшло.

А стара нудиться, що нема старого. Думає: “Зарубав зять старого”. А зять подивився — на старому пірвана сорочка.

— Іди купи татови сорочку. Раз сказав!

Вона пішла. Приходи й каже:

— Нема сорочок, лиш тільки одна червона.

— То купи червону. Най буде червона, а не пірвана. Я раз сказав.

Пішла вона, взяла ту червону сорочку. Старий вбрався і йде додому. А стара побачила здалеку червону сорочку та й іде напроти. Думає, що той порубав старого. Підходи, а той у червоній сорочці.

— Що там таке, що ти так довго був? Як там?

— Добре. Діти живуть, вона роби все. А я був у них в гостях.

— А я, — каже, — тягнула в ярмі.

— Ти ще будеш тягнути. Ти як направляла дочку? Як її вчила?

Та й далі все добре з дочкою було.

65. ЯК СОНЦЕ ЦАРЯ ПОКАРАЛО

Були собі три брати: Вітер, Сонце і Місяць. Почули, що в царя є дочка на відданні. От вони й побігли туди. Бігли так швидко, що робили по сто — сто п'ятдесят кілометрів за годину. Добігли до лісу, сіли, відпочили. І поки вони добралися до царя, то були потомлені та обдерті. Зайшли до царя.

— Ваша величносте, ми чули, що у вас є дочка на відданні.

ЗМІСТ

Вступне слово	5	41. Як кіт хлопця царем зробив	167
1. Вовк, вівця і лисичка	7	42. Вовк і хліб	173
2. Заєць і банька	7	43. Чарівник Ох	174
3. Як пси Іванови в пригоді стали	8	44. Як женився рак	179
4. Чого собі не зичиш — іншому не бажай	11	45. Незнайко	181
5. Як нагородили чорти бідного і багача ..	13	46. Переможець Гараба Бузатого	189
6. Рука мертвого	17	47. Про найменшого царського сина	195
7. Як чоловік чорта вмудрував	17	48. Портурей-прапорщик	197
8. Як чоловік з чортом спілку мали	19	49. Про золоту рибку	206
9. Наймит і хазяїн	20	50. По рибчиному велінню	207
10. Біднякове щастя	22	51. Лікар з ласки куми Смерті	210
11. Як попадає кури крала	24	52. Марко-мисливець	211
12. Як хлопець ходив мандрувати	25	53. Про дикого чоловіка і царського сина	215
13. Як панський син біду шукав	26	54. Про десять братів і їхню сестру	222
14. Як Шеверюк у царстві побував	29	55. Як бідний чоловік щастя знайшов	225
15. Чого журилися дочка й мати	30	56. Про хлопця, якому на голову сіла корона	228
16. Як у чоловіка в очах двоїлося	31	57. Як солдат додому вернувся	230
17. Як чоловік гусенята висидював	32	58. Рукавички з блохи	234
18. Про нерозумного чоловіка	33	59. Як вчили цигана	237
18а. Про нерозумного Банджюру	35	60. Про діда-ворожбита	239
19. Як багачева дочка кертинею стала	36	61. Чи бабина примівка панови допомгла ..	241
20. Лисичка і вовк	37	62. Як поздоровляти пана	242
21. Як Бог у бідного останню сорочку взяв	38	63. Як ворожила сова	243
22. Про доктора Жука, Олексу-знахаря	39	64. Я тобі раз сказав!	247
23. Іван-царевич та Єлена Сендзіяна	41	65. Як Сонце царя покарало	249
24. Солдат Іван Манесенко	56	66. Щастя бідного брата	251
25. Як солдат на тому світі побував	66	67. Дідова дочка і бабина дочка	255
26. Василь Глігоров	72	68. Як цар простим мужиком зробився	259
27. Серце рябенької курочки	93	69. Як розбагатіли старці	268
28. Як суччин син царем став	101	70. Воли за воли	270
29. Як зачарована жінка в світ пішла	110	71. Як цар красти ходив	272
30. Вірна Флорина	113	72. Про мужицьке щастя	276
31. Про дідову дочку й бабину дочку	119	73. Три брати і страшний кальмук	279
32. Про царя Картауза, його сина Єрусалима Лазаревича і внука Єруслана Лазаревича, великого богатиря	122	74. Про Івана, царського зятя	284
33. Як багач на свині женився	137	75. Як бідний брат злиднів збувся	297
34. Вогню за брехню	140	76. Доктор Олекса Знахар	303
35. Треба мати щастя	143	77. Як кугут хазяїна врятував	309
36. Як Іван корчмарів збувся	147	78. Лисичка та її товариші	313
37. Як піп біду знайшов	150	79. Най так буде!	316
37а. Як перебиралася картопля	151	80. Лихі пригоди хлопчика	319
38. Як жінка в чоловіка розум пробувала ..	153	81. З наймитів у пани	322
38а. Злодій Климко і пан	157	82. Козак Мамарига	325
39. Лев і Трилев	161	83. Зачарований царевич	331
40. Як баран розсудив	165	84. Перстень від змії	338
		85. Ісан	342
		86. Дружина володаря змії	346
		87. Зрадлива жінка	347
		88. Дружина-чарівниця	350
		89. За гроші все можна	352

90. Кінь, ведмідь і вовк	354	111. Батькова наука	396
91. Як хотіли висидіти коня	355	112. Хитрий злодій	398
92. Гроші	355	112а. Як звірі воювали	400
93. Як циган косив	356	113. Собака і вовк	403
94. Як чоловік жінку вилікував	358	114. Равлик	406
95. Як два куми гірчицю їли	359	115. Перстень від царівни	411
96. Лисяча шкірка	360	116. Як розжився бідний	415
97. Про бідну дочку і багату дочку	361	117. Як чорти допомогли бідному	422
98. Три слова	363	118. Як свята Неділя долю віщувала	423
99. Як Іван паном став	365	119. Мудра дівчина	426
100. Цар Петро і солдат	367	120. Як Іван Золотовус у старости ходив	432
101. Коза	369	121. Тонке діло	436
102. Кара зрадливій жінці	371	Додаток	439
103. Хлопці з золотими головами	373	1. Чарівник гнат	439
104. Грубий Іванко	378	2. Дід Гнат і відьма	443
105. Святий Петро і п'яний	386	3. Про рушницю, яка сама стріляла	443
106. Смерть багача	387	4. Чорт Соломатій	444
107. Бугай з золотими рогами	388	Примітки	446
108. Іван Шут	391	Словник маловживаних слів	451
109. Безручка	392		
110. Як солдат царя обманив	395		